

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДИТИНИ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ВИМІРИ

Юзікова Наталія Семенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Насильство над дітьми – негативне явище, що має різні види і форми прояву. Це стосується всіх культур, класів, етносів і релігій. Від насильства страждають мільйони дітей у всьому світі. Незалежно від того, чи відбувається це у родині, навчальному закладі, органах опіки та інших містах це часто супроводжується байдужим ставленням суспільства і проходить без належної реакції та осуду поведінки кривдника, а відповідно і санкцій до нього. Насильство має багато форм, включаючи сексуальне насильство, дитячу порнографію, експлуатацію дітей, торгівлю дітьми, дитячу працю, експлуатацію та рабство; а також вербування та експлуатацію дітей злочинними та озброєними групами, включаючи терористичні та насильницькі екстремістські угруповання.

Міжнародні декларації, конвенції, резолюції, директиви рамкові рішення представляють собою загальноновизнаний кейс, який сприяє розумінню і прийняттю пануючих правових цінностей та ідей у сфері забезпечення прийняттого, безпечного розвитку особистості дитини. Міжнародно-правові норми та рекомендації, з одного боку, формують сучасне ставлення світової спільноти до соціалізації дитини, формування у неї суспільно прийнятних навичок, потреб, інтересів. З іншого боку, вони створюють необхідність особливого правового захисту дитини, та запровадження системи заходів протидії негативному впливу на фізичне, емоційне та психологічне благополуччя дитини, у тому числі небезпечній моделі поведінки (булінгу, тролінгу, грумінгу, кібербулінгу, секстингу, трейнсерфінгу тощо) уювенальному середовищі.

Відповідно до Глобального звіту «Про стан справ у сфері запобігання насильству щодо дітей», один мільярд дітей – або кожна друга дитина у світі – страждають від тієї чи іншої форми насильства щороку. На додаток до безпосередньої шкоди, яку воно завдає окремим особам, сім'ям та громадам, насильство над дітьми має згубні наслідки

на все життя, які підривають потенціал окремих людей, а коли воно охоплює мільярди людей, може перешкоджати економічному розвитку держави і суспільства [1].

За даними Офісу Генеральної прокуратури України у 2022 році кількість потерпілих від кримінальних правопорушень пов'язаних із домашнім насильством становить 3292 особи, з яких 87 неповнолітні, 119 малолітні. За ст. 126¹ КК України – 1449 потерпілих осіб, з них 9 неповнолітніх та 13 малолітніх осіб. У 2021 році було зареєстровано 4751 – потерпілих від домашнього насильства (за ст. 126¹ КК України – 2396 осіб), з них неповнолітніх – 192, малолітніх 227. У 2020 році цей показник – 3986 потерпілих осіб від домашнього насильства (за ст. 126¹ КК України – 2192 потерпіла особа), з яких неповнолітні – 80, малолітні – 119 [2]. Виходячи з даних статистики спостерігається тенденція до поступового зниження кількості потерпілих від домашнього насильства. Це може бути наслідком ефективної профілактичної роботи та заходів протидії, або – високої латентності таких діянь. Латентність домашнього насильства, особливо щодо дитини обумовлена: обмеженою можливістю повідомити про насильство враховуючи погрози кривдника; відсутність розвинутої системи кризових центрів та центрів медико-соціальної реабілітації жертв домашнього насильства; недостатній рівень довіри правоохоронним органам; байдуже ставлення суспільства до фактів насильства. Також, вказані статистичні дані свідчать, про те, що малолітні становлять до 5% у загальній структурі потерпілих від домашнього насильства, а неповнолітні до 3%. Адже малолітня особа позбавлена тих можливостей захисту, які є у дорослої чи неповнолітньої особи, тому саме малолітні діти потребують особливої уваги і захисту з боку держави, суспільства та громади.

Закриття шкіл, викликане пандемією COVID-19, вплинуло на понад 1,5 мільярда дітей та молоді у всьому світі. Запровадження вимушених заходів фізичного дистанціювання, запроваджені у відповідь на пандемію значно підвищили ризик насильства в сім'ї та зловживань в Інтернеті. В Україні ситуація щодо захисту дитини від насильства ускладнюється воєнним станом, наявністю тимчасово окупованих територій, територій активних бойових дій де діти перебувають у постійному стресі і можуть потерпати від різних форм насильства.

Стратегія Ради Європи з прав дитини (2022–2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства» [3]; План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стіійкість, відновлення та відбудова» у національній теорії та практиці [4]; Керівні принципи поваги, захисту та реалізації права дитини в цифровому середовищі (2018) [5], Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних

національних стратегій щодо захисту дітей від насильства [6] та ін. утворюють праве підґрунтя у системі формування ефективних заходів запобігання насильству у ювенальному середовищі.

Конвенція ООН Про права дитини є важливим інструментом запобігання і протидії різним видам насильства, у тому числі домашньому насильству. У ст. 19 передбачено захист дітей від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, зловживання та заподіяння шкоди їх здоров'ю та гідності, недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи [7].

Конвенція ООН Про права дитини закріпила принцип «найкращих інтересів» дитини. Так, у ст. 3 Конвенції В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [7]. Так, наприклад у Колумбії, законодавство, що захищає права дітей та підлітків від реклами, засноване на визнанні їх суб'єктами особливого конституційного захисту. Так, принцип найкращих інтересів дитини використовується як керівництво для формулювання та інтерпретації правил реклами, що впливає на цю групу населення; він також вказує на конкретні зобов'язання як для держави, так і для бізнес-сектору, щоб матеріалізувати захист, належний кожному з них [8].

У Віденській декларації 1993 р. наголошується на тому, що домашнє насильство є формою дискримінації та порушенням прав людини, і потребує відповідних заходів на національному та міжнародному рівнях [9].

У Конвенції Ради Європи Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) (ратифікована Україною 20.06.2022, набрала чинності 01.11.2022) визначені наступні цілі: захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному

співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства» [10].

Модельний закон ООН Про домашнє насильство (02.02.1996 р.) передбачає визнання домашнього насильства як злочину та встановлює правовий механізм для запобігання, виявлення та покарання за такі дії [11]. Зокрема, він передбачає встановлення спеціалізованих служб, які займаються попередженням та протидією домашньому насильству, а також захистом жертв. Закон також містить положення про захист прав дітей та жінок від домашнього насильства. Він зобов'язує держави забезпечувати підтримку та допомогу жертвам, включаючи медичну, психологічну та юридичну допомогу.

Національну правову модель протидії домашньому насильству та насильству щодо дитини становлять: закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року», (відповідно до вказаної програми передбачено проходження психологічної програми підготовки суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих по реалізації норм права в інтересах постраждалої дитини з урахуванням міжнародних стандартів та рекомендацій); криміналізація домашнього насильства (ст. 126⁻¹КК України), введення обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91⁻¹КК України), та відповідальності за «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників» (ст. 390-1 КК України); адміністративна відповідальність за домашнє насильство та булінг (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування, ст. 173⁻² КУпАП, Булінг (цькування) учасника освітнього процесу, ст. 173⁻⁴ КУпАП).Кримінологічний аналіз вітчизняного правового кейсу свідчить, що, основні положення міжнародних норм щодо захисту дитини від насильства, відображені у законодавстві України.

Серед засобів запобігання домашньому насильству необхідно виокремити: проведення профілактичної роботи з сім'ями, у тому числі шляхом роз'яснювальної роботи щодо неприпустимості психологічного, фізичного, економічного насильства щодо дитини; розробку та запровадження програмних заходів запобігання домашнього насильства в установах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, правоохоронних органах; запровадження адресних, своєчасних механізмів реакції на звернення постраждалих від домашнього насильства осіб, у тому числі дітей; забезпечення доступу до кваліфікованої правової та психологічної допомоги потерпілим від домашнього

насильства; формування у суспільній свідомості негативного ставлення до фактів домашнього насильства через проведення інформаційно-освітньої роботи, медійних компаній та інших заходів; активне залучення свідомої громади до протидії насильству; запровадження компенсаторних заходів тощо.

Підсумовуючи важливо зазначити, що вітчизняний підхід до формування системи заходів запобігання і протидії домашньому насильству має належне правове підґрунтя що відповідає міжнародним нормам у цій сфері. Ефективна протидія негативній тенденції насильства над дітьми може бути забезпечена шляхом запровадження широкомасштабних заходів соціально-психологічного, організаційно-управлінського, кримінально-правового, економічного та медичного характеру, як на національному, так і на глобальному рівні.

Дотримання міжнародних засад захисту дитини від насильства, забезпечення своєчасного та ефективного захисту прав дітей у кризових та надзвичайних ситуаціях, подібних до тієї, з якою діти стикаються в Україні, сприятиме успішній післявоєнній розбудові та підвищенню іміджу країни у світі.

Література:

1. Global status report on preventing violence against children 2020. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/>
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2022 рік. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
3. Council of Europe Strategy for the rights of the child (2022–2027) «Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation» . URL: <https://rm.coe.int/>
4. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» у національній теорії та практиці. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>
5. Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment. CM/Rec (2018)7. URL: <https://rm.coe.int/>
6. Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій щодо захисту дітей від насильства URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046d3a0>
7. Конвенція ООН Про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

8. Woolcott Oyague, Olenca, y Rosa Elizabeth Guío Camargo. 2022. Niños, niñas y adolescentes como sujetos de protección constitucionales frente a la publicidad en Colombia. *Novum Jus* 16, núm. 3: 257–282

9. Віденська декларація і Програма дій [Прийняті на Всесвітній конференції з прав людини (Відень, 25 червня 1993 року)]. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>

10. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

11. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. *The Advocates for Human Rights* : сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation